

Fekete Károly:

KRISZTUS MEGALÁZTATÁSA
A HEIDELBERGI KÁTÉ 40–44. KÉRDÉS-
FELELETEINEK MAGYARÁZATA*

1. A XVI. Úrnap helye a Heidelbergi Káté második főrészében

A Heidelbergi Káté (továbbiakban: HK) 29–52. kérdés-feleletei az Apostoli Hitvallás második artikulusának magyarázatát adják. Thorsten Latzel szerint a 24 kérdés-feleletből 15 direkt a Credo-elemekre vonatkozik, 9 pedig a HK korábbi kijelentéseire.¹ A Credora vonatkozó sorozat: 29; 31; 33–35; 37–41; 44–46; 50; 52. – Visszaható sorozat: 30; 32; 36; 42–43; 47–49; 51.

Az Apostoli Hitvallás Fiú Istenről szóló (krisztológiai) kérdéseit három részre lehet bontani:

- HK 29–34: a Jézus Krisztus nevének magyarázatát adó kérdések
- HK 35–44: a Jézus Krisztus megalázott állapotára (*status exinanitionis*) vonatkozó kérdések (Fil 2,7–8: születés, küzdelmes, szenvedéstermi élet, halál, eltemetés, pokolra szállás) – ezekben adta bizonyosságát emberségének (*humiliationis*);
- HK 45–52: a Jézus Krisztus felmagasztalt állapotára (*status exaltationis*) vonatkozó kérdések (Fil 2,9: mennybemeneteltől a dicsőséges visszajövetelig) – ezekben adta bizonyosságát Krisztus megdicsőülésének (*exaltatio*).

* Köszönettel dr. Gaál Botond professzornak, egykori tanszékvezetőmnek, aki lehetőséget adott pályám kezdetén arra, hogy oktassam a Hitvallás 1–2 tárgyát, s elkötelezzem magam a Heidelbergi Káté kutatása mellett.

1 LATZEL: *Heidelberger Katechismus*, 122.

„Tisztában kell lennünk azzal, hogy ezeket a szavakat: »megfeszített, meghalt és eltemetett«, nem ok nélkül emeli ki maga a Hitvallás a felsorolás teljessége és részletessége által, holott egyébként nem éppen pazarolja a szavakat. Az sem ok nélküli, hogy az evangéliumok olyan nagy részletességgel terjeszkednek ki a keresztfeszítés történetére.”²

Karl Barth óvását érdemes megszívlelnünk a XVI. Úrnap kérdés-feleleteinek magyarázásánál is: „A »megfeszítették, meghala és eltemetették, szálla alá poklokra« (*crucifixus, mortuus et sepultus, descendit ad inferos*) szavak a keresztyén Hitvallás belső összefüggésében semmiesetre sem a kétségbeesés felkiáltását képviselik, ami fölött azután csak most utólag győzedelmeskednék ujjongást okozóan a »feltámadá« szó. A művészet megengedheti magának – aminthogy szóban, képben és hangban elég gyakran élt is ezzel az engedéllyel – hogy a dolgot drámai formában ábrázolja ki. A keresztyén tannak és igehirdetésnek azonban nem szabad általa félrevezetnie magát. Tudnia kell, hogy a keresztről szóló Igét csak ott értik és magyarázzák az Írás és a Hitvallás értelmének megfelelően, vagyis mint »Istennek hatalmát« (1Kor 1,18), ahol a maga félelmetes komolyságával a húsvéti üzenet örömet és békéjét hirdeti, aminthogy a feltámadás hirdetése sem mellőzi a nagy-péntekben szóhoz jutó nagy kérdésnek és bizalomnak a figyelembe vételét, hanem magába zárja azt, mégpedig aképpen, hogy kérdés és siralom voltába csakis ezáltal láthatunk bele. A keresztfeszített Jézus az, aki feltámadott és a feltámadott Jézus az, aki előzőleg keresztre feszítettetett.”³

A XVI. Úrnap kérdés-feleleteinek megfogalmazásában, döntő kifejezéseiben újra és újra egyezéseket találunk Kálvin Genfi Kátéjának (1545) soraival.⁴

2. Krisztus halálának oka

40. kérdés: *Miért kellett Krisztusnak a halált elszenvednie?*

Azért, mert Isten igazságos és igazmondó lévén, semmi más módon a mi bűnünkért eleget tenni nem lehetett volna, hanem csakis magának Isten Fiának a halála által.

2 BARTH: *Kis dogmatika*, 94.

3 BARTH: *Hiszek*, 77.

4 KÁLVIN: *A genfi egyház kátéja*, 20–22.

A HK 12–18. kérdés-feleleteiben kifejtett szoteriológiai megalapozás lényege szólal meg újra a 40. kérdésre adott feleletben. Míg a HK 12–18. kérdés-feleletében elméleti levezetést találunk, addig itt a krisztusi életmózzanat konkrétságával szólal meg a Káté, hogy miért is volt szükség a bűnök bocsánatához nem kevesebbre, mint Isten Fiának halálára.⁵ Nem istenkísértő kíváncsiskodás feltenni ezzel kapcsolatban a kérdést, hanem üdvösségbe vágón fontos oknyomozás az egy szükséges dolog tárgyában.

A 40. kérdés kemény, „*Miért kellett?*” megfogalmazása az 1Móz 2,17 tiltásának szigorúságát juttatja eszünkbe: „A kert minden fájáról szabadon ehetsz, de a jó és a rossz tudásának fájáról nem ehetsz, mert ha eszel róla, *meg kell halnod.*” – vö. Róm 6,23. Már az V. Úrnap kérdés-feleleteinél kimondta a Káté, hogy Isten igazságossága büntető igazságosság (vö. 12. kérdés). Isten minden szavát komolyan gondolja. Amit mond, amit ígéretként vagy fenyegetésként kijelent, annak meg kell történnie, egyébként nem is tarthatnánk Őt Istennek. A bűneset után sem történhetett másként, bár Isten az engedtlenség után irgalmas büntetéseket adott. Ádám büntetése az volt, hogy orcája verítékével kell ennie kenyerét, de eheti; Évának a fájdalommal szülés adatott, de továbbadhatja az életet; a Föld tövist és bogáncsot terem, de nem veszíti el termőképességét. Büntetés és kegyelem áll együtt. A kiűzetés kegyelem, de a „*meg kell halnod*” büntetése sem maradt el. Az Édenből történt kiűzetés prolongálta a halál eljöttét, de az ember számára a halál elkerülhetlenné vált. Isten igazságosságának e terén is érvényesülnie kellett. Isten hűséges a szavaival, azaz a Káté szavaival: Isten igazmondó.

Isten igazsága és igazságossága Jézus Krisztus halálában kapcsolódik össze az Ő szeretetével és kegyelmével (vö. Ézs 1,27; Ez 33,11; Zsolt 89,15; Róm 5,8). Karl Barth így tanított erről: „Isten nem akarja, hogy az ember elvessen, hogy az ember fizesse meg azt, amivel tartozik. Más szóval, Isten eltörli a bűnt. S ezt nem igazsága ellenére cselekszi, mert éppen az az Isten igazsága, hogy Ő a szent, helyettünk, szentségtelenek helyett, közbelép, hogy meg akar menteni és meg is ment. Az igazság az Ószövetség értelmezésében nem olyan bíró igazságossága, aki az adóssal megfizetteti a tartozást, hanem olyan bírónak cselekvése, aki felismeri a vádlott nyomorúságát, aki segíteni akar neki azzal, hogy rendbehozza a dolgát. Ezt cselekszi az Isten. Bizonyára nem a büntetés elszenvéde, az egész nyomorúság rászakadása nélkül, ha-

5 A. A. van Ruler szerint: „Ehhez még három követelményt kell megfontolnunk. Először azt, hogy a meghalás cselekvését is hivatalosan, azaz mint közbenjáró végezte el, másodsor hogy ő az ő emberi természetében és természete szerint halt meg. Harmadszor, hogy ő eközben mégis Isten Fia volt, aki felvett emberi természete szerint halt meg.”, lásd RULER: *Hiszek*, 126.

nem úgy, hogy Önmagát állítja a bűnös helyébe. Neki szabad és lehet ezt megtenni, önmagát igazolja azzal, hogy átveszi teremtményének szerepét! Isten irgalma és Isten igazságossága nem hadakoznak egymással. »Nem tartja drágának Fiát, hanem odaadja érettem azért, hogy drága vére által engem az örök tűztől megszabadítson.« Ez a nagypéntek titka.⁶

Eberhard Jüngel szerint „Azáltal, hogy Isten magát a halott Jézussal azonosította, valóban kitette magát a halál agresszív Isten-idegenségének, saját istenségét kitette a tagadás hatalmának. Tette ezt azért, hogy éppen ezáltal segítségére lehessen minden embernek.”⁷

Jézus, aki tiszteletben tartotta az Atya igazságát és igazságosságát, elvállalta a halált. Jézus Krisztus tökéletes kezessé vált, hogy az Éden óta felhalmozódott számlát kiegyenlítse. Életét az Atya kezébe teszi. Megfizet mindenért, amit ebben a kezességben neki meg kellett fizetnie. Senki más nem tudta volna ezt megfizetni, és maga Krisztus sem akart más fizetséget. Tudta, hogy sokat kell fizetnie. Gondosan elhordozott mindent. A legmélyebb mélységig elment, hogy teljesítsen mindent. Elvállalt mindent, hogy a testvérek vádlója elhallgasson és kidobottá legyen. Tudta, hogy ez sokba kerül, de a költségeket túlteljesítve, mindent megfizetett.⁸ Jézus Krisztus halála kamatostól megadott fizetség lett értünk, hogy a halálnak halálától megváltson.

A Jézus Krisztus halála nem egy hős férfiú tragikus bukása. Az Ő halála nem végzet, amely Őt éri, hanem páratlan cselekedet, melyet véghezvisz. Ezért is beszédes az, hogy ennek a kérdésnek a megfogalmazása nem passzív formájú. Önmagától vállalta a halált, amint azt a Jn 10,17–18-ban ki is jelentette: „Azért szeret engem az Atya, mert én odaadom az életemet, hogy aztán újra visszavegyem. Senki sem veheti el tőlem: én magamtól adom oda. Hatalmam van arra, hogy odaadjam, hatalmam van arra is, hogy ismét visszavegyem: ezt a küldetést kaptam az én Atyámtól.” Ezzel az odaszánással adja oda magát a halálba, amelynek gyökere: „Abban telik kedvem, Istenem, hogy akaratomat teljesítem, törvényed szívemben van.” (Zsolt 40,9) „Jézus maga akarta azt, hogy az Ő halála úgy éljen tanítványai öntudatában, mint egy olyan tett, amelyet Ő önként, a maga hatalmából hajtott végre és ezért nyomatékosan bizonyítja, hogy neki hatalma van életét letenni és ismét fölvenni azt. És ha így tekintjük azt, akkor ezáltal ez a halál rögtön egészen rendkívüli megvilágításban tűnik föl előttünk. Mert mikor üt az óra, hogy a földön az Isten Fiának meg kell halnia, akkor tulajdonképpen nem a halál

6 BARTH: *Kis dogmatika*, 97.

7 JÜNGEL: *Tod*, 138–139.

8 Így H. F. Kohlbrugge alapján MEULEN: *Zondag 16a*, 141.

jön el érte, hanem Ő megy a halálba önként. Ő nem a félelmek királyának kardjától esik el, hanem Ő maga önként esik el. Őt nem lepi meg a halál, tőle nem elszáll az élet, hanem Ő úgy rendelkezik az utolsó ellenség fölött, mint a szolgálói közül az egyik fölött. Jézus eme, halál fölött való hatalmának a kereszten is kifejezést ad. Mikor ugyanis a mi óránk üt, s azért halunk meg és hajtjuk meg fejünket, mert a halálunk függetlenül a mi akaratunktól, hatalma van felettünk. De Jézusnál ez megfordítva volt. Ő először fejét hajtja le és akkor halt meg.”⁹

3. Krisztus eltemetése

41. kérdés: *Miért temettetett el?*

*Azért, hogy ez bizonyága legyen annak, hogy valósággal meghalt.*¹⁰

„Ha Isten ítéletét a halál pecsételi meg, a halált viszont a temetés ténye pecsételi meg. A temetésből tűnik ki: milyen véglegesen lezárta Isten a halálban egy-egy ember életét. Még visszamaradt élettelen tetemeinek is el kell takarítaniuk a továbbélők szeme elől. A függöny úgy legördült, hogy mindenki előtt nyilvánvaló: nincs folytatás. Jézus Krisztus emberi pályája, amelyet megváltásunkért végigjárt, olyan valóságosan emberi pálya, hogy elérkezett az »eltemetetés« gyászos állomásához is.” – írja Victor János.¹¹

Jézus valósággal meghalt. Minden evangélium hangsúlyozza, hogy Jézust eltemették. Ezzel mind a négyen egybehangzó információt adnak arról, hogy Jézus teljesen meghalt.

A Káté szerint az eltemetés bizonyosság. *Ebben a bizonyágban Jézus valóságos haláláról (a) és Isten szerint is elfogadott engesztelő-megváltó haláláról (b) kapunk megerősítéseket.*

9 Részlet P. A. E. Sillevs Smitt professzor igehirdetéséből, lásd *A Heidelbergi Káté magyarázata ötvenkét egyházi beszédben*, 202.

10 Ennek a kérdés-feleletnek a forrása Kálvin Genfi Kátéja, ahol ezt olvassuk: „Mivel pedig a halál az emberre a bűn miatt kiszabott büntetés volt, azt az Isten Fia elszenvetve és elszenvetvén legyőzte. És hogy annál jobban kitűnjék, hogy ő valóságos halállal szenvedett ki, azt akarta, hogy testét sírba tegyék, mint a többi embereket.” (lásd KÁLVIN: *A genfi egyház kátéja*, 20.)

11 VICTOR: „*Meghala, eltemetteték*”, 2.

a) Az eltemetetés körülményei Krisztus valóságos halálának bizonyosságai. Ezt azért kellett érzékeltetni, mert a *doketisták* nem hitték, hogy Jézus valósággal meghalhatott. Az evangélisták azt mondják, hogy Jézust az eltemetésig követték és meggyőződtek arról, hogy a teste nem látszattest volt, s a halála sem tetszhalál volt. A Jónás-párhuzam (Mt 12,40) mellett azért is van a halál háromnapos állapota, hogy a test „halottságához” ne férhessen kétség. Ebben azt is szemlélhetjük, hogy a keresztyén tanítás nagyon is materiális dolog. Az emberi bizonyosságokra utal a Jn 19,34: „...az egyik katona lándzsával átszúrta az oldalát, amelyből azonnal vér és víz jött ki.” A Mk 15,43–45 szerint Pilátus is meggyőződik Jézus haláláról a kivégzést vezető századost kérdezve, mielőtt kiadná a holttestet a Nagytanács két befolyásos férfiújának.

b) Jézus halálának Istentől való elfogadottságára is bizonyosság az eltemetés mozzanata. A szenvedéstörténetben lezajlott eddigi előzményekhez képest Jézus eltemetése váratlan fordulat: „Jézust nem a gonosztevők temetőjében kaparták el, hanem dízsírhelyen temették el.”¹² Arimátiai József és Nikodémus Isten gondviselése által előhozott emberek, hogy a próféta-i jövendölés az eltemetetésre is beteljesedjen: Ézs 53,9; Zsolt 16,8–10.¹³ Az evangéliumi leírások szerint Jézus elhalt testét ugyanúgy kezelik, mint bármely más halott testét, de az eltemetetés körülményei sejtetik az Atya kezének jelenlétét, akinek a kezébe leteszi életét és megváltó művét a hűséges Fiú (Lk 23,46; Zsolt 31,6). „Jézus életében, majd pedig az Ő halálában Istennek arról az önátadásáról van szó, amellyel magát átengedte az emberi lét és az emberi sors hatalmába.”¹⁴

12 STAUFFER: *Jézus alakja és története*, 111.

13 Hunyadi Ferenc egykori debreceni püspök halála után, Vácon 1808-ban megjelent *A Heidelbergai Catechismusnak úr napok szerént való magyarázatja* című munkájában a XVI. úrnapiára írt prédikációjában párhuzamot von az eltemetetés helye, azaz a József kertje, az Éden kertje és a Gecsemáné kertje között: „Három nevezetes kertekről vagyon emlékezet a Szent Írásban. Az Éden kerte, mellyben a bűn, és az átok, az Isten törvényének által hágása által be-jött e Világra. A Getsemáné kerte, mellyben kezdődtek a Krisztus szenvedései, mellyek által a bűn, és annak átka el-töröltettek, és az Arimathiai Józsefnek kerte, mellyben a Krisztussal a mi bűneink, és a mi rajtunk való átok el-temetettek. Az Éden kertében adtunk vala mi dolgot bűneinkel a Meg-váltónak, a József kertében nyugadott meg az ő Munkáitól; az Éden kertében vett vala erőt a Halál az emberi nemzeten, a József kertében vesztette el az ő hatalmát. Az Éden kertében aludt vólt el az első Ádám, és az ő aluvása közben nyerte Évát az ő feleségét; a József kertében alutt a második Ádám az Úr Jézus, és nyerte magának az ő oldalából ki-jövő vér és víz által az ő Jegyesét az Anyaszentegyházat.” (160.) A kert párhuzamot egyszerűbb formában már Keresszegi Herman István is alkalmazta, lásd uő: *Az keresztyéni hitnek agazatiról való Praedicátióknak Tárháza*, 372.

14 BARTH: *Hiszek*, 71.

Az eltemetés igazolja a halált. Az élet teljes elvesztettségét érzékelteti. Totálisan elveszett a biológiai léte Jézusnak, mint ahogy minden embernek. Az, hogy Őt eltemették egy sírboltba, az abszolút mélységet jelenti, és azt, hogy Jézus is megízlelte a porrá lével lehetőségét. Az „eltemetteték” Krisztus valóságos ember voltára emlékeztet.

Karl Barth mondja az Apostoli Hitvallás magyarázatában: „Az, hogy Ő eltemettetett, a legfélreérthetlenebb dolog, amivel egyáltalában valóságos, igazi embernek lehet megjelölni valamely lényt: egy angyalt, vagy egy eszmét, vagy pedig a »keresztyénség lényegét« nyilván nem lehet eltemetni. Jézus Krisztus azonban eltemettetett. Egészen figyelemreméltóan van tehát egy pont a Credón belül s ez épp ez a pont, ahol a hívők szava a hitetlenek szavával teljesen egybehangzó. Eltemettetett (*sepultus*): ezt az egyházi atyákkal, Lutherrel és Kálvinnal együtt Celsus, Voltaire és Strauss D. F. is vallhatták. Természetesen mindkét oldalról bizonyára mást és mást mondtak ezáltal. De mégis ezen a helyen mindkét fél csakis ugyanannak a szónak a formábaöntése által boldogult.”¹⁵

A temetés mindannyiunk számára azt jelenti, hogy az ember élete teljesen múlttá válik. „Mikor az ember eltemettetik [...] többé neki nem csupán jövője, de még jelene sincs. Hogy így fejezzük ki magunkat: tiszta múlttá lett.” – írja Karl Barth.¹⁶ Jézus Krisztus emberré lett az eltemettetéséig. Krisztus jelenléte a sírban nagy vigasztalás a hívő ember számára, mert ez azt jelenti, hogy Jézus Krisztus megszentelte az ember sírját. Ezzel is szolidaritást vállalt velünk, és a halálon keresztülhaladás, a sír, az eltemetés nagyon fontos stáció mindannyiunk számára. A sír Jézus Krisztus által elveszti az „utolsó nyugalom hely” jellegét. Éppen Jézus változtatja át a várakozás helyévé. A sír tehát kapu az örök élethez. Ehhez a gondolathoz azt teszi hozzá Ursinus a magyarázatában, hogy „a mi sírjaink nem sírok többé, hanem alvókamrák, amelyekben a feltámadás napjáig nyugszunk.”¹⁷ Szépen rímel erre a gondolatra a református temetési istentisztelet síri liturgiájának legismertebb éneke:

*„Nincs már szívem félelmére
Nézni sírom fenekére,
Mert látom Jézus példájából,
Mi lehet a holtak porából.
Szűnjetek meg, kétségeim,*

15 i. m., 68.

16 i. m., 69; BARTH: *Kis dogmatika*, 96.

17 Idézi MEULEN: *Zondag 16a*, 142.

*Változatok félelmeim
Reménységgé s örömkké,
Mert nem alszom el örökké.” (347:3)*

„A sír nyitott föld a csupasz ég alatt. A temető a Krisztushoz való hitkapcsolatban a halottak szántóföldjévé változik, amelybe elvetetik a mag. A sírba menetelben szabad a Mestert követnünk, mert Ő előttünk ment ezen az úton, hogy ez az út ne a halál útja legyen. Mivel Krisztus a sírban volt, ezért azok is, akik benne hisznek, lehetnek a sírban.”¹⁸

Református temetőinkben ennek a Feltámadás-várásnak a jegyében találjuk a régi fejfákon a hitvallásos rövidítést: „ABFRA itt nyugszik...” – „A boldog feltámadás reménysége alatt itt nyugszik...” Egy olyan világban, ahol sokak számára úgy tűnik, hogy a halálé az utolsó szó, bizony figyelemztetés ez a néhány betű a Krisztus halál és sír feletti győzelméről (lásd Jel 14,13).

4. A mi halálunk

42. kérdés: Ha Krisztus meghalt értünk, miért kell nekünk is meghalni?

*A mi halálunk nem bűnünkért való elégtétel, hanem csak meghalás a bűnnek és átmenetel az örök életre.*¹⁹

A HK a Biblia nyomán azt tanítja, hogy igazában Krisztus az egyetlen, aki a halál hatalmának pokoli mélységeit megismerte. A halál bennünket már nem úgy ér, mint Isten igazságos és megtorló büntetése. Szenvedésünkkel és halálunkkal nem mi adunk elégtételt Istennek. Jézus Krisztus halál feletti győzelme által nincs többé végső hatalma rajtunk sem a halálnak, sem a Sátánnak, legfőképpen a kárhozatnak, hiszen „neki adatott minden hatalom mennyen és földön”.

¹⁸ uo.

¹⁹ Vö. a Genfi Kátéval: „...ebből a győzelemből semmi haszon sem háramlik ránk, ha mi ennek dacára is meghalunk. – Ez nem jelent semmit, mert most a halál a hívekre nézve semmi egyéb, mint átmenetel a jobb életre.” (KÁLVIN: *A genfi egyház kátéja*, 20.)

A halál valóban a bűn zsoldja (Róm 6,23), de ezt a zsoldot Krisztus fizette meg helyettünk. Ezért Krisztusban a halálnak új értelme van. A keresztyén emberre nézve a halál valóságának jelentése megváltozott Krisztus feltámadása miatt, mert Ő meggyőzte az örök büntetéssel járó örök halált (HK 37. és 45.). Krisztus az örök halált és kárhozatot időleges halállá tette (1Kor 15,55). A Sátán veresége végérvényes, megsemmisítése azonban az utolsó napon történik meg, amikor mint utolsó ellenséget eltörli Isten a halált (1Kor 15,26). Addig a halál hatalmának külső jelei a teremtett világ életében fennmaradnak.

A fizikai halál továbbra is érvényes az emberre. Emberségünkhöz tartozó valóság a halandóság. A Biblia sem az őstörténetekben, sem másutt nem beszél halál nélküli életről. Az ember kiszolgáltatott a halál hatalmával szemben. Egyedül a Krisztussal való életközösség taníthat meg a halál új értelmére és a halállal szembeni új viszony felismerésére.

A mi halálunk: meghalás a bűnnek, amely véget vet a bűnös életnek: „...aki meghalt, az megszabadult a büntől.” (Róm 6,7) A bűn csábítása azonban, amíg ebben az életben vagyunk, realitás, mert bűnre hajló emberi természetünk is megmaradt. Ezért az életünk állandó harc a bennünk és körülöttünk támadó bűnnel. A halál pillanatában megszűnik a bűn kényszerítő ereje az ember életén.

Halálunk átmenetel, átlépés az örök életre. Pál azt írja a Korinthusiaknak: „Az pedig állítom, testvéreim, hogy test és vér nem örökölheti Isten országát, a romlandóság nem örökli a romolhatatlanságot [...] Mert e romlandó testnek romolhatatlanságba kell öltöznie, és e halandónak halhatatlanságba.” (1Kor 15,50.53) A halál az örökéletre vezető elkerülhetetlen átmeneti esemény.

„A halál mögöttünk van és az élet előttünk. A világ ezt épp fordítva gondolja: most élünk, de jön a halál. Valóban: Krisztuson kívül az örök halál van, a pokol sötét árnyéka. De a Lélek rendje más: a halál van most, de az élet eljövendő. Szabadnak lenni és Krisztussal lenni – messze ez a legjobb (Fil 1,23). – Dél-Afrika legalsó pontját, ahol mindenki zátonyra futott, s amit csak a felfedezők értek el, elnevezték Vihar-foknak. Amikor valaki áthajózott rajta és felfedezte az utat Indiába, s ez utat nyitott népének Kelet felé, attól kezdve a Vihar-foknak egy más neve lett. Elnevezték a Jóreménység fokának. – A halál fokánál mindenki zátonyra fut. Jézus az egyetlen, aki legyőzte ezt a fokot, amikor fölkelt a sírból. Így nyitott utat egy új élet felé, ami sokkal gazdagabb,

mint amit az első Indiát felfedezők találtak. Jézussal többé nem kell félnünk a Vihar-fok előtt. Jézussal a Vihar-fok a Jóreménység fokává változik.”²⁰

Aki átment Krisztussal a halálon, annak már nem árt „a második halál”, sem a földi, sem az eszkatológikus értelemben vett halál (Jel 20,6–14). „... többé tehát nem én élek, hanem Krisztus él bennem...” (Gal 2,20) Élünk Krisztusban, hogy Krisztusban tudjunk meghalni!

5. Krisztus halálának haszna

43. kérdés: *Mi egyéb hasznunk van még Krisztus keresztfán való áldozatából és halálából?*

Az, hogy az Ő ereje által a mi óemberünk Ővele együtt megfeszítetik, megöletik és eltemettetik, hogy a test gonosz gerjedelmei ne uralkodjanak többé mibennünk, hanem mi magunkat hálaáldozatul Őneki szenteljük.

Krisztus megváltó áldozatának ereje új helyzetet teremt az életünkben. Napról napra, folyamatosan szembesít bennünket az óemberünkkel, a régi énünk továbbéléséből származó jellemhibáinkkal, gyarlóságainkkal és gyengeségeinkkel. Krisztushoz térésünk után még nyugtalanítóbb dolog érezni, hogy „a test gonosz gerjedelmei” uralkodói pozíciót akarnak elfoglalni az életünkben. Az apostollal együtt kiáltunk ilyenkor: „*Én nyomorult ember! Ki szabadít meg ebből a halálra ítélt testből?*” (Róm 7,24)

A HK válaszában benne van a megoldás. Krisztus keresztáldozata a régi énem (óemberem) halálos ítélete. A Róm 6,1–14 ezért kapcsolja össze az óember meghalását és az új ember feltámadását a keresztség eseményével. Az óember Krisztussal együtt meghal, a bűn érvénytelenné válik, a bűn hatalma megtörik. Visszaeső, önmagamba zárkózó, önmegváltásra hajló énem Ővele együtt „megfeszítetik, meghal és eltemettetik”. Ezt önerőből képtelenség végrehajtani, ez csak a Krisztus erejével sikerülhet, de azzal bizonynyal. A Krisztus kereszthalálából szabadító erő árad!

A Káté válaszában kijelentésén átszól a felszólítás: „*Ne uralkodjék tehát a bűn a ti halandó testetekben, hogy engedelmeskedjete kívánságainak...*”

20 MEULEN: *Zondag 16a*, 144.

(Róm 6,12–13) Az ennek a felszólításnak való megfelelés állandó, következetes és kitartó harcot vár el tőlünk. (vö. Zsid 12,4)

A „*halandó test kívánságainak*” uralma alól felszabadulva, magunkat hálaáldozatul Krisztusnak szenteljük. Az új élet azt jelenti, hogy benne éppen a fordítottja történik annak, ami a régit jellemezte. Az óember nem foglalkozik az Isten akaratával, elvárásaival: csak saját magára figyel, magának él, minden gondolata az „én” körül forog és oda is tér vissza.

A megfeszített, meghalt és győztes Üdvözítővel való hitközösségben azonban megszületik bennünk a szeretet és a hálaátadás belső késztetése. A Krisztust követők élete az áldozat jelévé válik. Istennek szenteljük oda magunkat ahelyett, hogy sajátmagunknak élénk. Mert Jézus Krisztusnak szentelni magunkat nem más, mint Isten szolgálatára odaszánni az életünket (Róm 12,1–2). „*Legyetek tehát Isten követői, mint szeretett gyermekei, és éljétek szeretetben, ahogyan a Krisztus is szeretett minket, és önmagát adta értünk »áldozati ajándékkul, az Istennek kedves illatként«.*” (Ef 5,1–2)

Az így odaszánt élet és az így végzett hálaáldozat szó szerint *imitatio Christi!*

6. Krisztus pokolra szállása

44. kérdés: *Miért teszed azt is hozzá: »szálla alá poklokra«?*

Azért, hogy legnagyobb megpróbáltatásaim között bizonyos lehessenek afelől, hogy az én Uram, a Krisztus, az Ő kibeszélhetetlen gyötrődéseivel, szenvedéseivel és rettegéseivel, melyeket lelkében a keresztfán és annakelőtte is elszenvedett, engem a pokol kínjaitól és gyötreimemtől megszabadított.²¹

A Káté írói bölcsen vigyáztak arra, hogy semmilyen pogányos pokol-legendát ne magyarázzanak bele ebbe, a hitvallásba aránylag későn felvett tételbe.

„Szálla alá poklokra.” Ez a gondolat nagyon ősi, de azzal is tisztában kell lennünk, hogy a korai katolicizmus, tehát az államvallássá lett keresztyénség tette igazán hangsúlyossá ezt a gondolatot az Apostoli Hitvallásban, hogy

21 Vö. Kálvin Genfi Kátéjával, mivel W. Neuser szerint (NEUSER: *A Heidelbergi Káté atyái*, 373.) ennek a kérdés-feleletnek is ez forrása, sőt e hitvallási tételnek ott is egzisztenciális magyarázata van, lásd KÁLVIN: *A genfi egyház kátéja*, 21–22., valamint Kálvin gondolatait az *Institutio II*, 16.10-ben is.

ezzel a purgatórium tanítását, a megtisztulás helyének a funkcióját még nyilvánvalóbbá tegye. Mivel itt egy dogmatikai állásfoglalás színezte a bibliai helyeket, ezért nagyon óvatosan kell bánnunk ezzel az állítással.

A vallástörténetben számtalan világvallás örökölt olyan gondolatot, hogy az illető vallás valamelyik alakja leszállt a pokolra, a föld alatti világba, a sötétség birodalmába. Például Egyiptomban Ozirisz járta meg a mélységeket, Babilóniában egy Nergal nevű istenség és Marduk, a görög mitológiában pedig Odüsszeuszról és Orpheuszról maradt fenn, hogy megjárták a halottak birodalmát.

Mindössze néhány bibliai igehely van, amely támpontot adhat: Mt 12,40; Róm 10,7; Ef 4,7–10; 1Pt 3,19–20; Jel 1,18. A lényeg az, hogy két dolog okozott gondot a régieknek: Mi történik azokkal a nagy ószövetségi hithősökkel, Isten embereivel, a hűséges névtelennel, akik még nem ismerték Krisztust? Ennek a feloldására jött az a gondolat, hogy nem létezik, hogy Krisztus ne prédikálna visszafelé is, hogy nekik nem hirdette volna meg az üdvösséget. Hogy ez mikor vagy hogyan történt, azt nem tudjuk. A római katolikus teológia Krisztus háromnapos sírban lételetét tekinti a pokolra szállás idejének, amikor az elhaltak világába lemegy és meghirdeti a megtérést. Ennek az elgondolásnak azonban hiányzanak a bibliai alapjai. Innen jön az a protestáns motiváció, hogy nem tudjuk azt a magyarázatot elfogadni, amit utólag ragasztottak hozzá ehhez a tanításhoz, viszont keressük meg azt a magyarázatot, amit vállalni tudunk, hinni tudunk, és tovább tudunk adni. A református hitvallások ezért nagyon szűkszavúak e tétellel kapcsolatban.

Kálvin a középkori egyház visszaélései miatt a Jézus pokolra szállásának hitvallási tételét a mi Urunk megváltó és kiengesztelő kereszthalálára vonatkoztatta, aki a kereszten a pokol kínjait, az Istentől való elhagyatás fájdalmait szenvedte el helyettünk. Kálvin elejét kívánta venni annak, hogy a halottak üdvösségének ügyéből bárki is üzletet csináljon az egyházban, mint ahogy az éppen a reformáció korában az ún. „bűnbocsátó cédulákkal” történt. Mégis, a pokolra való alászállás hangsúlyozásával az Apostoli Hitvallás azt a bibliai igazságot akarta megvallani, hogy a kereszthalállal megkezdődött Jézus megdicsőülése is azáltal, hogy legyőzte a bűnt, halált, a Sátánt és angyalait, és a pokol minden hatalmasságát. Ezért írja Pál apostol Krisztust dicsőítő himnuszában, hogy Isten az önmegüresítő Megváltó szenvedésében olyan nevet adott Jézusnak (a maga nevé: az Úr nevet), „...*hogy Jézus nevére minden térd meghajoljon, mennyieiké, földieké és földalattiaké; és minden nyelv vallja, hogy Jézus Krisztus Úr az Atya Isten dicsőségére.*” (Fil 2,10–11) A hitvallás egyben doxológia is, azaz Isten dicsőítése nagyságáért, jóságáért, az emberek iránti szeretetéért.

Azt mondhatjuk biztonsággal, hogy Krisztus üdvösséget szerző áldozata mindenkire érvényes, nemcsak előre és nemcsak a kortársakra, hanem az egész emberi nemzetségre kihat. Hogy ez a kiterjesztés pontosan hogyan történt és mikorra datálható, nem tudjuk. „A Heidelbergi Kátét nem sértjük meg – állapítja meg Tőkés István –, ha mellette felismerjük Krisztus diadalútját abban is, hogy tényleg nem volt olyan mélység, ahova ő el nem jutott volna »egyszer« s mindenkorra. Nincsenek a halál karmai között, azaz a Krisztus nélküliségben menthetetlenül elveszettek, nincsen a halálnak egy Krisztustól érintetlenül hagyott önálló szférája. Ő legyőzte a halált mindenestől, és kivétel nélkül mindenki számára, aki elfogadja ezt a győzelmet. Látni kell tehát, hogy az egész kérdésnek semmi köze akár a rosszul, akár a jól értelmezett purgatóriumhoz. Azon sem kell problémázni, hogy az évezredekre – vagy ha úgy tetszik – évmilliókra terjedő időt hol töltik a halottak. Szintén elesik, hogy Krisztus vajon csak az előtte elköltözöttekhez ment-e, vagy pedig az utána elhunytakhoz is. Mindezek a mi kérdéseink, nem pedig a Szentírásé. A halál utáni időt az Ige nem méri emberi mértékkel, és róla nem gondolkodik a mi gondolkozási törvényeink szerint. Emberi nyelven beszél, hogy megértsük, hogy a kereszt ajándékától senki sincs elzárva, azaz nincsen egy Krisztustól függetleníthető életszférája a halálnak. A mi megértésünk a Szentírás nyilvánvaló üzenetének a tudomásulvétele, nem pedig a misztériumok feloldása. Szálla alá poklokra! Diadalút ez a halál utolsó maradványa fölött, hogy mind a földiek, mind a »föld alatt valók« szívébe bevonuljon Krisztus mint dicsőséges király. Tényleg nincs olyan mélység, ahova el nem jutott volna, vagy ne jutna el a megváltó Úr Krisztus.”²²

A nagy lefelé törő vonulat – szenvedett, meghalt, eltemettetett – végén, mintegy összefoglaló gondolatot kapunk a „szálla alá poklokra” megállapításban, aminél már nem lehet többet mondani. A HK az Apostoli Hitvallás „pokol” kifejezésében jelképes szóhasználatot lát. Emberi szavakkal kifejezhetetlen, mérhetetlen mélységbe jutott Krisztus értünk, amikor elhordozta a világ bűneit. Ennek a halálnak az egyetlenszerűsége annak a Krisztusnak a végső elhagyatottságában rejlik, aki Isten ügyét képviseli és már csak így tud felkiáltani: „Miért hagytál el engem?” „A bűn kapcsolat nélkülivé tesz. A halál ennek a kapcsolatnélküliséghez vezető kényszernek a fejleménye. A halál ezáltal antropológiai szempontból nemcsak az élet végén, az élet befejeztétől kezdve van jelen, hanem a kapcsolatnélküliséghez vezető kényszeren keresztül, hatékony lehetőségként mindenkor.” – mondja Eberhard Jüngel.²³

22 TÖKÉS: „Szálla alá poklokra”, 274.

23 JÜNGEL: *Tod*, 99.

Ez az izoláltság, ez a kapcsolatnélküliség pokoli állapot. A pokol az elveszettség, az Istentől való mérhetetlen távolság *állapota*. Luther mondta egyszer: Hogy hol van a menny és a pokol, azt nem kell tudnom, de egy dolgot szabad tudnom, hogy Isten az én Istenem. Ezért inkább vagyok Istennel a pokolban, mint az ördöggel a mennyben.

„Az Úr Jézus volt a pokolban. Mikor? Egész életében, de mindenekelőtt a végén. A Gecsenáné kertjében, amikor a halálfélelemtől vért izzadt, a Golgotán, amikor félelmetes tapasztalatot szerzett: Ő nem hall engem, nem válaszol nekem, nem vigasztal engem, elfordult tőlem. Akkor élte át a poklot, amikor a kereszt lábánál mások csúfolták. Ez pokol volt. Amikor mindenk felett csak egy valaki volt, aki a legnagyobb sikert könyvelhette el, a Sátán, aki a pokolból jött, hogy Őt, aki a fán függött, meglátogassa. Az Úr Jézus Krisztus közénk jött: kimondhatatlan fájdalmakba, borzalmakba, kínokba, gyötrelmek, félelmek, rettegések közé. Az Atya barátságos arca rejtve maradt előtte a kereszten. A pokol Krisztusban volt. Örök időkre nézve kellett elszenvednie azt, ami elveszett.”²⁴

A „szállá alá poklokra” tétel nagyon személyes hangvételű vigasztalást ad egyes szám első személyben. Saját pokoljárásaink közepette is biztatást ad: „*legnagyobb megpróbáltatásaim között bizonyos lehessek*” abban, hogy „*engem a pokol kínjaitól és gyötrelmeitől megszabadított*”. Krisztus engesztelő halálával hatalomátvétel történt a föld alatti világban, feltámadásával a földön, mennybemenetelével a mennyben. Ez totális győzelem! Valljuk tehát Pál apostollal együtt: „*Meg vagyok győződve, hogy sem halál, sem élet, sem angyalok, sem fejedelmek, sem jelenvalók, sem eljövendők, sem hatalmak, sem magasság, sem mélység, sem semmiféle más teremtmény nem választhat el miniket az Isten szeretetétől, amely megjelent Jézus Krisztusban, a mi Urunkban.*” (Róm 8,38–39)

24 MEULEN: *Zondag 16b*, 149–150.

Irodalom:

- BARTH, K.: *Hiszek. A dogmatika főkérdései az Apostoli Hitvallás alapján* (eredeti megjelenés: 1935), Debrecen, Méliusz nyomda, 1936.
- BARTH, K.: *Kis dogmatika* (eredeti megjelenés: 1947), Budapest, Országos Református Missziói Munkaközösség, [1947].
- HUNYADI, F.: *A Heidelbergi Catechismusnak úr napok szerént való magyarázatja*, Vátzon [Vác], Máramarosi Gotlib Antal betüivel, 1808.
- JÜNGEL, E.: *Tod* (Themen der Theologie 8), 3. Auflage, Stuttgart – Berlin, Kreuz-Verlag, 1973.
- KÁLVIN, J.: *A genfi egyház kátéja* (eredeti megjelenés: 1545), Budapest, Kálvin János Kiadó, 1998.
- KÁLVIN, J.: *A keresztyén vallás rendszere* (eredeti megjelenés: 1559), Pápa, Református Főiskolai Könyvnyomda, 1909–1910.
- KERESSZEGI HERMAN, I.: *Az keresztyéni hitnek agazatiról való Praedicációknak Tárháza...*, Varadon [Nagyvárad] nyomtattatott ... Szenczi K. Abraham által, 1640.
- LATZEL, Th.: *Theologische Grundzüge des Heidelberger Katechismus* (Marburger Theologische Studien 83), Marburg, N. G. Elwert Verlag, 2004.
- MEULEN, H. C. van der: *Zondag 16a*, in: Bank, J. H. van de et al. (ed.): *Kennen en vertrouwen: handreiking bij de prediking van de Heidelbergse Catechismus*, Zoetermeer, Boekencentrum, 1993, 138–144.
- MEULEN, H. C. van der: *Zondag 16b*, in: Bank, J. H. van de et al. (ed.): *Kennen en vertrouwen: handreiking bij de prediking van de Heidelbergse Catechismus*, Zoetermeer, Boekencentrum, 1993, 145–150.
- NEUSER, W.: *A Heidelbergi Káté atyái* (fordította: Juhász Tamás), in: *Református Szemle* 72 (1979), 367–377.
- RULER, A. A. van: *Hiszek* (eredeti megjelenés: 1969), Cluj-Napoca, A Kolozsvári Református Egyházkerület Igazgatótanácsa, 1989.
- STAUFFER, E.: *Jézus alakja és története* (eredeti megjelenés: 1957), 2. kiadás, Debrecen [Debreceni Református Theológiai Akadémia], 1984.
- TÖKÉS, I.: „Szállá alá poklokra”, in: *Református Szemle* 76 (1983), 266–274.
- VICTOR, J.: „Meghala, eltemették”, in: *Az Út* 4/35 (1951), 2.
- WIELENGA, B. et al. (szerk.): *A Heidelbergi Káté magyarázata ötvenkét egyházi beszédben. III. kötet*, Budapest, Holland–Magyar Református Bizottság, 1924.